

**МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ГАЛИЦЬКИЙ ФАХОВИЙ КОЛЕДЖ ІМЕНІ В'ЯЧЕСЛАВА
ЧОРНОВОЛА
ЮРИДИЧНЕ ВІДДІЛЕННЯ**

Кафедра права

КУРСОВА РОБОТА

з дисципліни

Цивільне процесуальне право

на тему:

**Правила територіальної юрисдикції (підсудності) та
наслідки їх порушення у цивільному судочинстві**

Виконала:

студентка групи Пб-21

Козак Тетяна

Науковий керівник:

к.ю.н. Гелецька І.О.

Тернопіль, 2022

ЗМІСТ

ВСТУП.....	3
РОЗДІЛ I. ЗАГАЛЬНІ ПОЛОЖЕННЯ ПРО ЦИВІЛЬНУ ЮРИСДИКЦІЮ.....	5
1.1. Поняття та види цивільної юрисдикції.....	5
1.2. Правова природа територіальної юрисдикції (підсудності) у цивільному судочинстві.....	8
РОЗДІЛ II. ТЕРИТОРІАЛЬНА ЮРИСДИКЦІЯ (ПІДСУДНІСТЬ) ЯК ВИД ЦИВІЛЬНОЇ ЮРИСДИКЦІЇ	12
2.1. Види територіальної підсудності справ.....	12
2.2. Наслідки недотримання правил територіальної юрисдикції (підсудності).....	19
РОЗДІЛ III. ВИСНОВКИ ВЕРХОВНОГО СУДУ ЩОДО ЗАСТОСУВАННЯ НОРМ ПРАВА ПРО ТЕРИТОРІАЛЬНУ ПІДСУДНІСТЬ СПРАВ ТА ЇЇ ВИДИ У ЦИВІЛЬНОМУ СУДОЧИНСТВІ.....	24
ВИСНОВКИ.....	30
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ.....	32

ВСТУП

Актуальність теми. На сучасному етапі розвитку цивільного судочинства більшої актуальності набувають питання дотримання правил територіальної підсудності справ при поданні позовної заяви та розгляду відповідних справ судом. На підставі положень Конституції України, а саме статті 124, де зазначається, що юрисдикція судів поширюється на всі правовідносини, які виникають між фізичними та юридичними особами і державою, що зумовлює потребу вирішення питання щодо забезпечення осіб права на оскарження в судовому порядку про порушення цивільних прав, свобод та інтересів.

У зв'язку з розвитком цивільного законодавства змінюється і Цивільно процесуальний кодекс України (далі - ЦПК України). На даний час судочинство здійснюється за ЦПК України в редакції від 15.12.2017 року.

Стан дослідження теми. Дослідженням питання територіальної юрисдикції (підсудності) та наслідків її порушення здійснювались такими науковцями: А.П. Задорожна, Ю.І. Павлюк, М. Шумило, М.Л. Вікут, О.М. Єфімов, В.В. Комаров, Д.Д. Луспеник, К.М. Треушніков, М.Й. Штефан, В.В. Ярков та інші .

Об'єктом дослідження виступають суспільні відносини, які виникають під час визначення територіальної підсудності справи при зверненні до цивільного суду в процесі здійснення правосуддя в порядку цивільного судочинства

Предметом дослідження - визначення підсудності справ та наслідками їхнього порушення в цивільному судочинстві України.

Метою дослідження виступає дослідження територіальної юрисдикції (підсудності) при реалізації особами права на звернення до

суду за захистом порушених прав, свобод та інтересів учасників судового процесу та процесуально-правових порушень правил підсудності судів.

Основними завданнями даної курсової роботи є:

- аналіз та визначення поняття підсудності справ цивільними судами;
- визначення правової природи територіальної юрисдикції (підсудності);
- дослідження та аналіз видів територіальної підсудності справ цивільного судочинства;
- аналіз положень щодо територіальної юрисдикції (підсудності) справ цивільного суду;
- дослідження особливостей недотримання правил територіально юрисдикції (підсудності);
- проаналізувати висновки Верховного Суду щодо підсудності справ цивільного судочинства.

РОЗДІЛ І. ЗАГАЛЬНІ ПОЛОЖЕННЯ ПРО ЦИВІЛЬНУ ЮРИСДИКЦІЮ

1.1. Поняття та види цивільної юрисдикції

Кожному громадянину нашої держави Конституцією України гарантовано право на захист його прав та свобод. У разі потреби він може захистити свої права у судовому порядку. Тому в Україні існують суди різної юрисдикції, які розглядають цивільні справи як фізичних, так і юридичних осіб.

У ст. 8 Закону України «Про судоустрій і статус суддів» зазначається: «Ніхто не може бути позбавлений права на розгляд його справи в суді, до юрисдикції якого вона віднесена процесуальним законом» [3, с. 8].

Відповідно до ч. 2 ст. 124 Конституції України: «Юрисдикція судів поширюється на будь-який юридичний спір та будь-яке кримінальне обвинувачення» [1. с. 124].

Під цивільною юрисдикцією слід розуміти нормативно визначену компетенцію суду щодо розгляду справ про захист порушених, невизнаних або оспорюваних прав, свобод чи інтересів, що виникають із цивільних, житлових, земельних, сімейних, трудових відносин, а також з інших правовідносин, крім випадків, коли розгляд таких справ проводиться за правилами іншого судочинства.

Згідно із ч. 1 ст. 19 Цивільного процесуального кодексу України : «Суди розглядають у порядку цивільного судочинства справи, що виникають з цивільних, земельних, трудових, сімейних, житлових та інших правовідносин, крім справ, розгляд яких здійснюється в порядку іншого судочинства. Суди розглядають у порядку цивільного судочинства також вимоги щодо реєстрації майна та майнових прав, інших

реєстраційних дій, якщо такі вимоги є похідними від спору щодо такого майна або майнових прав, якщо цей спір підлягає розгляду в місцевому загальному суді і переданий на його розгляд з такими вимогами» [2, с.19].

Відповідно до Глави 2 Розділу I ЦПК України цивільна юрисдикція поділяється на такі види:

- предметна та суб'єктна юрисдикція;
- інстанційна юрисдикція;
- територіальна юрисдикція (підсудність).

Під предметною юрисдикцією судів розуміється, що загальними судами в порядку цивільного судочинства розглядаються справи, які виникають з:

- цивільних;
- трудових;
- земельних;
- сімейних;
- житлових та інших правовідносин.

Суб'єктна юрисдикція в цивільному судочинстві передбачає право особи звертатись до суду щодо захисту своїх порушених, невизнаних або оспорюваних прав, свобод чи законних інтересів. Також у випадках, установлених законом, до суду можуть звертатися органи й особи, яким законом надано право звертатись до суду в інтересах інших осіб, або в державних чи суспільних інтересах. Тому в судах цивільної юрисдикції розглядаються спори, які виникають між:

- фізичними особами;
- юридичними особами;
- державою.

Під інстанційною юрисдикцією розуміється, що усі справи, які підлягають вирішенню в порядку цивільного судочинства, розглядаються: місцевими загальними судами як судами першої інстанції; судами другої

та третьої інстанцій, відповідно, є апеляційні суди та суд касаційної інстанції.

О. Руденко, М. Баб'юк у своїй праці зазначають: «Правилами інстанційної юрисдикції не можуть визначатися повноваження судових органів щодо здійснення розгляду справи по суті, здійснення її апеляційного і касаційного перегляду відповідно до їх місця у системі судоустрою, а також розмежовуватися компетенція між судами однієї ланки за територіальною ознакою. Таким чином, зміст інстанційної юрисдикції фактично повинен полягати у визначенні випадків виконання апеляційними судами повноважень суду першої інстанції, а Верховним Судом – повноважень суду апеляційної інстанції у цивільному судочинстві» [4, С. 5].

Територіальна юрисдикція (підсудність) розуміється як підсудність справи судом залежно від території, на яку розповсюджується юрисдикція суду, через що розмежовується компетенція однорідних судів (однієї ланки судової системи).

Відповідно до ч. 2 ст. 19 ЦПК України: «Цивільне судочинство здійснюється за правилами, передбаченими цим Кодексом, у порядку:

- 1) наказного провадження;
- 2) позовного провадження (загального та спрощеного);
- 3) окремого провадження» [2, с. 19].

1.2. Правова природа територіальної юрисдикції (підсудності) у цивільному судочинстві

Після порушення цивільних справ виникає питання, який суд буде розглядати справи. Тому в цивільному процесі розглядається питання підсудності справи.

Про особливості встановлення територіальної юрисдикції (підсудності) та її види зазначається у параграфі третьому глави другої розділу першого Цивільно процесуального кодексу України. До переліку справ для визначення територіальної юрисдикції (підсудності) відносяться:

- підсудність справ, у яких однією із сторін є суд або суддя (стаття 26);
- підсудність справ за місцем проживання або місцезнаходження відповідача (стаття 27);
- підсудність справ за вибором позивача (стаття 28);
- підсудність справ за участю громадян України, якщо обидві сторони проживають за її межами (стаття 29);
- виключна підсудність (стаття 30);
- передача справи з одного суду до іншого (стаття 31);
- недопустимість спорів про підсудність (стаття 32).

Територіальна підсудність - це визначений цивільно-процесуальним законодавством порядок розподілу між судами одного рівня справ залежно від території, на яку поширюється юрисдикція відповідних судів.

Також територіальну юрисдикцію (підсудність) можна поділити на:

- імперативну підсудність - під якою розуміється, що сторони не можуть обрати суд який буде розглядати справу (виключна підсудність);

- диспозитивну підсудність - під якою розуміється, що сторона-позивач може самостійно визначити суд до якого звертатися зі справою на альтернативній основі або за домовленістю сторін.

Наразі питання територіальної підсудності є дуже важливим, оскільки у зв'язку з військовою агресією Російської Федерації проти України частина держави перебуває у тимчасовій окупації, чи в епіцентрі бойових дій, що унеможлиблює повноцінну діяльність судочинства на відповідних територіях.

У ч. 7 ст. 147 Закону України «Про судоустрій і статус суддів» зазначається: «У разі неможливості здійснення правосуддя судом з об'єктивних причин під час воєнного або надзвичайного стану, у зв'язку зі стихійним лихом, військовими діями, заходами щодо боротьби з тероризмом або іншими надзвичайними обставинами може бути змінено територіальну підсудність судових справ, що розглядаються в такому суді, за рішенням Вищої ради правосуддя, що ухвалюється за поданням Голови Верховного Суду, шляхом її передачі до суду, який найбільш територіально наближений до суду, який не може здійснювати правосуддя, або іншого визначеного суду. У разі неможливості здійснення Вищою радою правосуддя такого повноваження воно здійснюється за розпорядженням Голови Верховного Суду. Відповідне рішення є також підставою для передачі усіх справ, які перебували на розгляді суду, територіальна підсудність якого змінюється» [3, с. 147].

На даний час Верховним Судом було видано понад 15 розпоряджень про змінення територіальної юрисдикції (підсудності) справ, з судів на території Харківської, Херсонської, Чернігівської, Донецької, Київської та інших областей.

Під підсудністю розуміється, що це сукупність цивільних справ, які розмежовуються між окремими ланками судової системи та судами однієї ланки, для розгляду та вирішення цивільних справ.

У своїй праці Ю.І. Павлюк зазначає: «Аналізуючи положення закону, можливо дійти таких висновків:

- 1) хоча у ЦПК України встановлені правила підсудності, однак їх дотримання розуміється законодавцем як невід'ємна ознака добросовісної поведінки суб'єкта звернення;
- 2) суд обов'язково перевіряє дотримання правил підсудності при реалізації особою суб'єктивного права на звернення і, у випадку їх порушення, самотійно виправляє їх, при цьому для особи ніякі наслідки процесуально-правового характеру не настають» [5, С. 59].

У Розділі XII Закону України «Про міжнародне приватне право» зазначається підсудність та виконання іноземних судових доручень. Відповідно до ст. 75 Закону України «Про міжнародне приватне право» зазначається: «Підсудність судам України справ з іноземним елементом визначається на момент відкриття провадження у справі, незважаючи на те, що в ході провадження у справі підстави для такої підсудності відпали або змінилася» [7, с. 75].

Згідно із ст. 76 Закону України «Про міжнародне приватне право», вказується: «Суди можуть приймати до свого провадження і розглядати будь-які справи з іноземним елементом у таких випадках:

- 1) якщо сторони передбачили своєю угодою підсудність справи з іноземним елементом судам України, крім випадків, передбачених у статті 77 цього Закону;
- 2) якщо на території України відповідач у справі має місце проживання або місцезнаходження, або рухоме чи нерухоме майно, на яке можна накласти стягнення, або знаходиться філія або представництво іноземної юридичної особи - відповідача;
- 3) у справах про відшкодування шкоди, якщо її було завдано на території України;

- 4) якщо у справі про сплату аліментів або про встановлення батьківства позивач має місце проживання в Україні;
- 5) якщо у справі про відшкодування шкоди позивач - фізична особа має місце проживання в Україні або юридична особа - відповідач - місцезнаходження в Україні;
- 6) якщо у справі про спадщину спадкоємець у момент смерті був громадянином України або мав в Україні останнє місце проживання;
- 7) дія або подія, що стала підставою для подання позову, мала місце на території України;
- 8) якщо у справі про визнання безвісно відсутнім або оголошення померлим особа мала останнє відоме місце проживання на території України;
- 9) якщо справа окремого провадження стосується особистого статусу або дієздатності громадянина України;
- 10) якщо справа проти громадянина України, який за кордоном діє як дипломатичний агент або з інших підстав має імунітет від місцевої юрисдикції, відповідно до міжнародного договору не може бути порушена за кордоном;
- 11) якщо у справі про банкрутство боржник має місце основних інтересів або основної підприємницької діяльності на території України;
- 12) в інших випадках, визначених законом України та міжнародним договором України » [7, с. 76].

РОЗДІЛ 2. ТЕРИТОРІАЛЬНА ЮРИСДИКЦІЯ (ПІДСУДНІСТЬ) ЯК ВИД ЦИВІЛЬНОЇ ЮРИСДИКЦІЇ

2.1. Види територіальної підсудності справ

А.П. Задорожна у своїй праці зазначає, що: «Територіальна підсудність - це повноваження загальних судів однієї судової ланки з розгляду цивільних справ залежно від території, на яку поширюється її цивільна юрисдикція» [8, С. 38].

Територіальна підсудність поділяється на такі види:

- загальну підсудність;
- альтернативну підсудність;
- виключну підсудність;
- підсудність за ухвалою суду;
- підсудність за зв'язком справ, якою визначається підсудність декількох пов'язаних між собою справ.

Загальна підсудність справ передбачена у ст. 27 ЦПК України: «Позови до фізичної особи пред'являються в суд за зареєстрованим у встановленому законом порядку місцем її проживання або перебування, якщо інше не передбачено законом.. Позови до юридичних осіб пред'являються в суд за їхнім місцезнаходженням згідно з Єдиним державним реєстром юридичних осіб, фізичних осіб - підприємців та громадських формувань» [2, с. 27].

Тобто повноваження суду з розгляду та вирішення цивільних справ загальної підсудності буде здійснюватись в залежності від місцезнаходження відповідача.

Альтернативна підсудність справ у цивільному судочинстві передбачена ст. 28 ЦПК України: «Підсудність справ за вибором позивача» [2, с.28].

Під альтернативною підсудністю розуміється, що розгляд деяких справ в судах цивільної юрисдикції здійснюється не тільки за місцезнаходженням відповідача, а й іншими судами. У ст. 28 ЦПК України зазначається: «Підсудність справ за вибором позивача, саме:

- Позови про стягнення аліментів, збільшення їх розміру, оплату додаткових витрат на дитину, стягнення неустойки (пені) за прострочення сплати аліментів, індексацію аліментів, зміну способу їх стягнення, про визнання батьківства відповідача, позови, що виникають у трудових правовідносин, можуть пред'являтися також за зареєстрованим місцем проживання чи перебування позивача;
- Позови про розірвання шлюбу можуть пред'являтися за зареєстрованим місцем проживання чи перебування позивача також у разі, якщо на його утриманні є малолітні або неповнолітні діти або якщо він не може за станом здоров'я чи інших поважних причин виїхати до місця проживання відповідача. За домовленістю подружжя справа може розглядатися за зареєстрованим місцем проживання чи перебування будь-кого з них;
- Позови про відшкодування шкоди, заподіяної каліцтвом, іншим ушкодженням здоров'я або смертю фізичної особи, чи шкоди, заподіяної внаслідок вчинення кримінального правопорушення, можуть пред'являтися також за зареєстрованим місцем проживання чи перебування позивача або за місцем заподіяння шкоди;
- Позови, пов'язані з відшкодуванням шкоди, заподіяної особі незаконними рішеннями, діями чи бездіяльністю органу, що здійснює оперативно-розшукову діяльність, досудове розслідування, прокуратури або суду, можуть пред'являтися також за зареєстрованим місцем проживання чи перебування позивача;

- Позови про захист прав споживачів можуть пред'являтися також за зареєстрованим місцем проживання чи перебування споживача або за місцем заподіяння шкоди чи виконання договору;
- Позови про відшкодування шкоди, заподіяному майну фізичної або юридичних осіб, можуть пред'являтися також за місцем заподіяння шкоди;
- Позови, що виникають з діяльності філії або представництва юридичної особи, а також відокремленого підрозділу органу державної влади без статусу юридичної особи, можуть пред'являтися також за їх місцезнаходженням;
- Позови, що виникають із договорів, у яких зазначено місце виконання або виконувати які через їх особливості можна тільки в певному місці, можуть пред'являтися також за місцем виконання цих договорів;
- Позови до відповідача, місце реєстрації проживання або перебування якого невідоме, пред'являються за місцезнаходженням майна відповідача чи за останнім відомим зареєстрованим його місцем проживання або перебування чи постійного його заняття (роботи);
- Позови до відповідача, який не має в Україні місця проживання чи перебування, можуть пред'являтися за місцезнаходженням його майна або останнім відомим зареєстрованим місцем його проживання чи перебування в Україні;
- Позови про відшкодування шкоди, заподіяної зіткненням суден, а також про стягнення сум винагороди за рятування на морі, можуть пред'являтися також за місцезнаходженням судна відповідача або порту реєстрації судна;

- Позови до стягувача про визнання виконання виконавчого напису нотаріуса таким, що не підлягає виконанню, або про повернення стягненого за виконавчим написом нотаріуса можуть пред'являтися також за місцем його виконання;
- Позови Міністерства юстиції України на підставі міжнародних договорів, згода на обов'язковість яких надана Верховною Радою України, в інтересах і за довіреністю позивача, який не має в Україні зареєстрованого місця проживання чи перебування, можуть також пред'являтися за місцезнаходженням міністерства або його територіальних органів;
- Позови про відшкодування збитків, спричинених заходами забезпечення позову, можуть пред'являтися також за місцем застосування заходів забезпечення позову (до суду, який застосував відповідні заходи);
- Позови до кількох відповідачів, які проживають або знаходяться в різних місцях, пред'являтися за місцем проживання або місцезнаходженням одного з відповідачів за вибором позивача;
- Позивач має право на вибір між кількома судами, яким згідно з цією статтею підсудна справа, за винятком виключної підсудності, встановленої статтею 30 цього Кодексу;
- Позови про захист порушених, невизнаних або оспорюваних прав, свобод чи інтересів фізичних осіб (в тому числі про відшкодування шкоди, завданої внаслідок обмеження у здійсненні права власності на нерухоме майно або його знищення, пошкодження) у зв'язку із збройною агресією Російської Федерації, збройним конфліктом, тимчасовою окупацією території України, надзвичайними ситуаціями природного чи техногенного характеру можуть

пред'являтися також за місцем проживання чи перебування позивача» [2, с. 28].

Під виключною підсудністю справ розуміється, що справи можуть розглядатися лише у конкретно визначеному суді. Дана підсудність унеможливорює застосування до цих спорів інші види територіальної підсудності.

У ст. 30 ЦПК України визначено справи, які розглядаються за правилами виключної підсудності:

- «Позови, що виникають із приводу нерухомого майна, пред'являються за місцезнаходженням майна або основної його частини. Якщо пов'язані між собою позовні вимоги пред'явлені одночасно щодо декількох об'єктів нерухомого майна, спір розглядається за місцезнаходженням об'єкта, вартість якого є найвищою;
- Позови про зняття арешту з майна пред'являються за місцезнаходженням його майна або основної його частини;
- Позови кредиторів спадкодавця, що подаються до прийняття спадщини спадкоємцями, пред'являються за місцезнаходженням спадкового майна або основної його частини;
- Позови до перевізників, що виникають з договорів перевезення вантажів, пасажирів, багажу, пошти, пред'являються за місцезнаходженням перевізника;
- Справи про арешт судна, що здійснюється для забезпечення морської вимоги, розглядаються судом за місцезнаходженням морського порту України, в якому перебуває судно або до якого прямує, або порту реєстрації судна;
- Зустрічний позов та позов третьої особи, яка заявляє самостійні вимоги щодо предмета спору, незалежно від їх підсудності

пред'являється в суді за місцем розгляду первісного позову. Це правило не застосовується, коли відповідно до інших визначених у цій статті правил виключної підсудності такий позов має розглядатися іншим судом, ніж тим, що розглядає первісний позов;

- У випадку об'єднання позовних вимог щодо укладення, зміни, розірвання і виконання правочину, укладеного для забезпечення основного зобов'язання, спір розглядається судом за місцезнаходженням відповідача, який є стороною основного зобов'язання;
- Вимоги щодо реєстрації майна та майнових прав, інших реєстраційних дій розглядаються судом, визначеним за правилами підсудності щодо розгляду спору, похідними від якого є такі вимоги» [2, с. 30].

Територіальна підсудність за ухвалою суду застосовується, якщо внаслідок особливих обставин такого виду справ, з метою забезпечення засад цивільного судочинства, доцільно в кожному індивідуальному випадку визначати суд, що має розглядати відповідну справу.

Підсудність за ухвалою суду – це вид підсудності, за застосуванням якої територіальна підсудність встановлюється на підставі ухвали суду. До такої підсудності відносяться справи:

- коли однією із сторін є суд або суддя, до підсудності якого віднесена справа, визначається ухвалою суду вищої інстанції (стаття 26 ЦПК України);
- справи за участю громадян України, якщо обидві сторони проживають за її межами, а також справ про розірвання шлюбу між громадянином України та іноземцем або особою без громадянства, які проживають за межами України, визначається суддею Верховного Суду (стаття 29 ЦПК України).

Підсудність за зв'язком справ, являє собою підсудність справ, які пов'язані між собою, виходячи із первісного спору, що є предметом судового розгляду. Це можуть бути справи, які подаються щодо декількох відповідачів, що проживають у різних місцях, тоді позов подається за місцезнаходженням одного із відповідачів за вибором позивача.

2.2. Наслідки недотримання правил територіальної юрисдикції (підсудності)

В п.1 ст. 6 Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод, зазначається: «Кожен має право на справедливий і публічний розгляд його справи упродовж розумного строку незалежним і безстороннім судом, встановленим законом, який вирішить спір щодо його прав та обов'язків цивільного характеру або встановить обґрунтованість будь-якого висунутого проти нього кримінального обвинувачення» [11, с. 6].

Під час вирішення питання про відкриття провадження у справі, суд має визначити правильну юрисдикцію справи та її підсудність. Підсудність справи встановлюється суддею під час прийняття позовної заяви до початку провадження у справі.

У своїй праці А.П. Задорожна зазначає: «..на стадії порушення цивільної справи не передбачено проведення судового засідання та безпосереднього спілкування суду з учасниками судового процесу, особа, яка звертається до суду та суддя спілкуються документально. Суд направляючи ухвали, дає заявнику інформацію щодо виникнення проблем з питань підсудності у зв'язку із зверненням до суду» [10, С. 50].

В разі порушення заявником правил територіальної підсудності, це буде наслідком недодержання порядку подачі позовної заяви. У разі, якщо справа не підсудна суду, то це є підставою для відмови у відкритті провадження у справі та повернення позовної заяви заявнику. Така заява буде повертатися позивачеві для подання її до належного суду, про що постановляється ухвала суду, в якій зазначається підстава її повернення та вказується суд, до якого має звернутися позивач з позовною заявою. Така ухвала суду може бути оскаржена в апеляційному порядку. Разом із

позовною заявою заявнику також повертаються всі додатки, які були додані ним до даної заяви.

Якщо після відкриття провадження у справі і до початку судового розгляду виявилось, що заяву було прийнято з порушенням правил територіальної підсудності, це буде вважатися порушенням правил підсудності самим судом, який прийняв справу до свого провадження. Відповідно до цього справа може бути передана до іншого суду як з ініціативи самого суду, так і за клопотанням учасників справи.

Відповідно до ч. 1 ст. 31 ЦПК України: «Суд передає справу на розгляд іншому суду, якщо:

- 1) справа належить до територіальної юрисдикції (підсудності) іншого суду;
- 2) після задоволення відводів (самовідводів) чи з інших підстав неможливо утворити новий склад суду для розгляду справи;
- 3) ліквідовано або з визначених законом підстав припинено роботу суду, який розглядав справу» [2, с.31].

Справа, яка була прийнята судом до свого провадження із додержанням правил територіальної підсудності, повинна бути розглянута цим судом також у випадках, коли в процесі розгляду справи вона стала підсудною іншому суду з урахуванням випадків, коли внаслідок зміни у складі відповідачів справа належить до виключної підсудності іншого суду.

Особливості передачі справи від одного суду до іншого, передбачають:

- якщо справа була прийнята судом до свого провадження із додержанням правил відповідної підсудності, тоді вона повинна бути розглянута відповідним судом в тому випадку, коли в процесі розгляду справи стала підсудною іншому суду; в такому випадку передача справи на розгляд до іншого суду здійснюється на підставі

ухвали суду не пізніше п'яти днів після закінчення строку на її оскарження, у випадку подання скарги – не пізніше п'яти днів після залишення її без задоволення;

- винятком є випадки, коли внаслідок змін у складі відповідачів справа належить до виключної підсудності іншого суду, в даному випадку така передача справи здійснюється на підставі розпорядження голови суду на розгляд відповідної справи судом, найбільш територіально наближеним до даного суду;
- у випадку ліквідації або припинення роботи суду справи, які перебували у його провадженні, невідкладно передаються до суду, визначеного відповідним законом або рішенням про припинення роботи суду, у разі якщо такий суд не визначено – направляються до суду, що найбільш територіально наближений до суду, який було ліквідовано або його роботу було припинено;
- справа, де однією стороною виступає суд, до підсудності якого віднесена справа за загальними правилами, або суддя відповідного суду, не пізніше п'яти днів з дня надходження відповідної позовної заяви передається на підставі розпорядження голови суду до суду вищої інстанції для визначення підсудності відповідної справи.

Повноваження суду з розгляду та вирішення цивільних справ загальної підсудності може здійснюватися в залежності від місця проживання або місцезнаходження відповідача. Про місце проживання чи перебування відповідача суд дізнається із позовної заяви. Згідно із ч. 6 ст. 187 ЦПК України передбачено, що в разі якщо відповідачем у позовній заяві вказана фізична особа, яка не є суб'єктом підприємницької діяльності, суд не пізніше двох днів з дня надходження позовної заяви до суду звертається до відповідного органу реєстрації місця перебування та місця проживання особи щодо надання інформації про зареєстроване місце проживання (перебування) такої фізичної особи.

Якщо судом не здійснювалась перевірка місця реєстрації (місцеперебування) відповідача, в такому випадку відповідач може заявити до суду клопотання, про передачу справи на розгляд до іншого суду відповідно до правил про загальну підсудність. Таке клопотання має бути заявлене до початку розгляду справи по суті. Суд під час розгляду відповідного клопотання перевіряє справжність даних про зареєстроване місце проживання чи місце перебування відповідача.

Згідно із ч. 3 ст. 31 ЦПК України: «Передача справи на розгляд іншого суду за встановленою цим Кодексом підсудністю з підстав, передбачених пунктом 1 частини першої цієї статті, здійснюється на підставі ухвали суду не пізніше п'яти днів після закінчення строку на її оскарження, а в разі подання скарги - не пізніше п'яти днів після залишення її без задоволення» [2, с. 31].

У разі виявлення порушень правил підсудності ще до початку судового розгляду, цивільна справа повинна передаватися до належного суду. Якщо таке порушення підсудності було виявлено під час судового розгляду, суд повинен завершити розгляд справи та ухвалити судові рішення по суті спору що виник.

У разі передачі справи, через заявлення відводів (самовідводів) чи з інших підстав неможливо утворити новий склад суду для розгляду справи, можливе здійснення на підставі розпорядження голови суду на розгляд суду, який є найбільш територіально наближений до даного суду.

У випадку ліквідації або припинення роботи суду справи, які перебували у його провадженні, передаються невідкладно до іншого суду, визначеного відповідним законом або рішенням про припинення роботи відповідного суду. Якщо такого суду не визначено, тоді справи передаються до суду який найбільш територіально наближений до суду, який припинив свою роботу або був ліквідований.

Також справи, у яких однією стороною виступає суд, до якого віднесена підсудність даної справи за загальними правилами, або суддя відповідного суду, не пізніше п'яти днів із дня надходження позовної заяви, передається до суду вищої інстанції для визначення підсудності справи на підставі розпорядження голови відповідного суду.

Відповідно до ч. 1 ст. 32 ЦПК України: «Спори між судами про підсудність не допускається» [2, с.32]. Щоб не допускати безпідставної тяганини під час розгляду цивільних справ зі сторони суду, на якого покладається обов'язок правильно застосовувати правила підсудності визначенні ЦПК України, саме тому встановлюється відповідне правило про недопустимість суперечок між судами про визначення підсудності справ. Згідно до ч.2 ст.32 ЦПК України суд, до якого направили справу з іншого суду в порядку, зазначеному у ст.31 даного Кодексу, повинен прийняти її до провадження.

Певний масив дисциплінарної практики Вищої Ради Правосуддя припадає на категорію справ, коли суддів притягують до дисциплінарної відповідальності за порушення правил територіальної підсудності при вирішенні, зокрема, цивільних справ. Оскільки порушення правил територіальної підсудності породжує несприятливі для системи правосуддя наслідки.

РОЗДІЛ 3. ВИСНОВКИ ВЕРХОВНОГО СУДУ ЩОДО ЗАСТОСУВАННЯ НОРМ ПРАВА ПРО ТЕРИТОРІАЛЬНУ ПІДСУДНІСТЬ СПРАВ ТА ЇЇ ВИДИ У ЦИВІЛЬНОМУ СУДОЧИНСТВІ

Згідно із підпунктом 7 пунктом 1 розділу XIII «Перехідні положення» ЦПК України, зазначається: «Суд, який розглядає справу в касаційному порядку у складі колегії суддів або палати (об'єднаної палати), передає справу на розгляд Великої Палати Верховного Суду, якщо якщо така колегія або палата (об'єднана палата) вважає за необхідне відступити від висновку щодо застосування норм права у подібних правовідносинах, викладеного в раніше ухваленому рішенні Верховного Суду України» [2, с. 1].

М. Шумило, у своїй праці зазначає: «Законодавець чітко окреслює, що до моменту остаточного становлення й утвердження новочасних правових висновків Верховного Суду тимчасово діють правові позиції Верховного суду України. Останні в процесі правозастосування або підтверджуються (касаційними судами чи Великою Палатою Верховного Суду) і стають частиною правових висновків Верховного Суду і після такого підтвердження, на думку автора, не потребують подальшого на них посилення, або ж від них здійснюється відступ і Верховний Суд формулює нові правові висновки в справах з подібними правовідносинами» [12, С. 48-49].

Великою Палатою Верховного Суду 01.04.2020 р. розглянула матеріали справи за позовом ОСОБА_1 до Товариства з обмеженою відповідальністю «Кей-Колект», приватного нотаріуса Київського міського нотаріального округу Кобелевої Алли Михайлівни про визнання незаконною та скасування реєстрації права власності.

ТзОВ «Кей-Колект» у касаційні скарзі стверджує, що суди порушили територіальну підсудність, визначену частиною другою статті 27 ЦПК України у редакції, чинній з 15 грудня 2017 року, оскільки позивачка звернулася до суду за власним місцезнаходженням, а не за місцезнаходженням ТзОВ «Кей-Колект». Велика Палата Верховного Суду вважає цей довід необґрунтованим.

На час звернення позивачки до суду чинним був ЦПК України в редакції, що діяла до 15 грудня 2017 року. Тому частина друга статті 27 ЦПК України у редакції, чинній з 15 грудня 2017 року, не застосовується до цієї справи. Відповідно до частини другої статті 109 ЦПК України у редакції на час звернення позивачки до суду, позови до юридичних осіб пред'являються в суд за їх місцезнаходженням. Поводи до кількох відповідачів, які проживають або знаходяться в різних місцях, пред'являються за місцем проживання або місцезнаходженням одного з відповідачів за вибором позивача (частина перша статті 113 зазначеної редакції кодексу). Проте територіальна юрисдикція суду за позовами з приводу нерухомого майна визначається за правилами виключної підсудності. Такі позови пред'являються за місцезнаходженням майна або основної його частини (частина перша статті 114 ЦПК України у редакції, чинній на час звернення до суду). Позивачка подала позовну заяву до Київського районного суду м. Одеси за місцезнаходженням квартири, визнання незаконною та скасування державної реєстрації права власності на яку за ТзОВ «Кей-Колект» вона вимагає. Отже, суди першої й апеляційної інстанції дотримали правило виключної підсудності цієї справи [13].

Верховним Судом 10.09.2021 р. розглянув справу в попередньому судовому засіданні в порядку письмового провадження касаційну скаргу ОСОБА_2, подану представником ОСОБА_4, на рішення Шевченківського районного суду м. Києва від 09 липня 2020 року в складі

судді Мальцева Д.О. та постанову Київського апеляційного суду від 11 лютого 2021 року в складі колегії суддів: Нежури В.А., Березовенко Р.В., Мостової Г.І., про визначення місця проживання дітей та стягнення додаткових витрат на дітей. Касаційна скарга не підлягає задоволенню з таких підстав. Суди встановили, що 27 червня 2012 року між позивачем, громадянином України, та відповідачем, підданим Великобританії, було зареєстровано шлюб, про що Центральним відділом державної реєстрації шлюбів м.Києва з державним центром розвитку сім'ї було складено актовий запис №1189. 16 травня 2016 року сторони уклали договір про участь у вихованні дітей. Відповідно до пункту 2 договору з моменту його укладення сторони визначили, що діти постійно проживатимуть з матір'ю на території Великобританії. Під постійним місцем проживання сторони розуміють проживання дітей тривалістю більшою за строк, що сумарно становить або перевищує 180 календарних днів впродовж календарного року. Зміна країни постійного проживання дітей допускається виключно з письмової згоди батька та внесення відповідних змін до цього договору. При цьому батько зобов'язується не перешкоджати у зміні країни постійного місця проживання дітей, у т.ч. щодо надання дозволу на виїзд дітей за кордон з огляду на зміну країни проживання дітей, відмінної від країни, визначеної п. 2 цього договору, за умови досягнення сторонами письмової домовленості щодо порядку виховання дітей батьками.

У 2018 році Палатою з розгляду сімейних справ Високого суду правосуддя, який був погоджений сторонами, діти разом з матір'ю виїхали до України на період до 16 серпня 2018 року. Відповідачем не надано доказів, що в судах України розглядається чи розглядались його заява про повернення дітей, а також документів на підтвердження того, що така його заява надходила до Міністерства юстиції України чи подавалась до суду в Україні. Відповідно до пункту 24 договору про виховання дітей та пункту 13, укладеного між сторонами договору про утримання дітей всі спори та

розбіжності щодо тлумачення окремих положень цього договору вирішується сторонами шляхом переговорів, а у разі недосягнення згоди - в судовому порядку відповідно до чинного законодавства України. Сторони визначають, що спори, які можуть виникнути з правовідносин, врегульованих цим договором, вирішується в судах України. Територіальна підсудність визначається з огляду вимоги відповідного процесуального законодавства України за станом на момент розгляду спору, а у разі відсутності прямого визначення територіальної підсудності - в суді за місцем знаходження зареєстрованого нерухомого майна матері в м. Києві на розсуд позивача. Відповідно до статті 497 ЦПК України підсудність судам України цивільних справ з іноземним елементом визначається цим Кодексом, законом або міжнародним договором, згода на обов'язковість якого надана Верховною Радою України. Відповідно до ст. 75 Закону України «Про міжнародне приватне право» підсудність судам України справ з іноземним елементом визначається на момент відкриття провадження у справі, незважаючи на те, що в ході провадження у справі підстави для такої підсудності відпали або змінилися, крім випадків передбачених у статті 76 цього Закону.

Згідно з пунктом 1, 12 частини першої статті 76 Закону України «Про міжнародне приватне право» суди можуть приймати до свого провадження і розглядати будь-які справи з іноземним елементом: якщо сторони передбачили своєю угодою підсудність справи з іноземним елементом судам України, крім випадків, передбачених у статті 77 цього закону; в інших випадках, визначених законом України та міжнародним договором України.

Доводи касаційної скарги, з урахуванням меж касаційного перегляду, не дають підстав для висновку, що оскаржені рішення ухвалені без додержання норм матеріального та процесуального права і зводяться до переоцінки доказів у справі, що знаходиться поза межами повноважень

Верховного Суду. У зв'язку з наведеним колегія суддів вважає, що касаційну скаргу слід залишити без задоволення, судові рішення в оскарженій частині- без змін [14].

Верховним Судом 09.09.2020 р. розглянуто справу за позовом фізичної особи до приватного виконавця про стягнення безпідставно набутих коштів.

Відкриваючи провадження у справі за позовом фізичної особи до приватного виконавця про стягнення безпідставно набутих коштів, суд першої інстанції, з висновками якого погодився апеляційний суд, виходив із того, що справа підсудна цьому районному суду, оскільки позов пред'явлено до відповідача як до приватного виконавця, а не до як фізичної особи, а тому справа повинна розглядатися за місцем здійснення ним професійної діяльності приватного виконавця, а не за місцем його реєстрації як фізичної особи.

Зазначається, що Верховний Суд у складі колегії суддів Першої судової палати Касаційного цивільного суду скасував судові рішення й передав справу для розгляду до іншого районного суду за встановленою підсудністю, роз'яснивши норми ЦПК України щодо територіальної підсудності.

Підсудність справ за місцем проживання або місцезнаходженням відповідача визначена у ст. 27 ЦПК України.

Так частиною 6 ст. 187 ЦПК України передбачено, що в разі якщо відповідачем у позовній заяві вказана фізична особа, яка не є суб'єктом підприємницької діяльності, суд не пізніше двох днів з дня надходження позовної заяви до суду звертається до відповідного органу реєстрації місця перебування та місця проживання особи щодо надання інформації про зареєстроване місце проживання (перебування) такої фізичної особи.

Положення ч. 9 цієї статті визначено: якщо за результатами отриманої судом інформації буде встановлено, що справа не підсудна

цьому суду, суд надсилає справу за підсудністю в порядку встановленому ст. 31 цього Кодексу.

Зокрема. відповідно до п. 1 ч.1 ст. 31 ЦПК України суд передає справу на розгляд іншому суду, якщо справа належить до територіальної юрисдикції (підсудності) іншого суду.

Відповідач у справі, яка переглядається, не є суб'єктом підприємницької діяльності, а є приватним виконавцем, який здійснює незалежну професійну діяльність.

Висновок суддів про те, що приватний виконавець здійснює професійну діяльність, а тому позов має бути пред'явлений за місцем здійснення цієї діяльності, неправильний, а застосування апеляційним судом аналогії норм процесуального права є безпідставним.

Процесуальна помилка судів полягає в тому, що вони не розрізнили підсудність справи за скаргою на дії/рішення державного/приватного виконавця, які подаються згідно із ч.1 ст. 448 ЦПК України до суду, який розглянув справу як суд першої інстанції, від справи, пов'язаної з цивільно-правовим спором, а саме про відшкодування сум за нормами ЦК України.

Законом не передбачено іншого порядку подання позовів, як і не встановлено особливостей подання позовів до приватних виконавців, арбітражних керуючих, чи інших осіб, які здійснюють незалежну професійну діяльність [15].

ВИСНОВОК

Під час написання даної курсової роботи мною була поставлена мета дослідити територіальну юрисдикцію (підсудність) та наслідки порушення процесуально-правових правил підсудності цивільних судів, яке існує в сучасній фаховій літературі та Цивільно процесуальному кодексі України.

У главі другій Розділу I ЦПК України зазначається поняття та види цивільної юрисдикції. Встановлення правильного застосування норм цивільного процесу в порядку встановлення юрисдикції цивільного суду. Поділ юрисдикції на:

- предметну та суб'єктну юрисдикцію;
- інстанційну юрисдикцію;
- територіальну юрисдикцію (підсудність).

У даній курсовій роботі були дослідженні особливості територіальної юрисдикції (підсудності), поділ її на види та наслідків порушення відповідних норм. Дотримання правил підсудності для відповідної особи, яка звертається до суду для реалізації права особи на звернення до відповідного суду для захисту порушених чи оспорюваних прав, свобод чи інтересів особи. Оскільки звернення суб'єктів до відповідного суду, передбачає обов'язок не порушувати встановлені законодавством України правила територіальної підсудності, також слідкувати чи правильно встановлена підсудність суду та недопущення їхнього порушення. У разі порушення відповідних правил встановлених ЦПК України та законами України, справа не підлягатиме направленню на новий розгляд через порушення правил територіальної юрисдикції (підсудності). Також якщо учасник справи, подав апеляційну скаргу, після розгляду справи в суді першої інстанції, особа без поважних причин не заявила про порушення правил підсудності справи.

У разі порушення правил підсудності справи, в цивільному судочинстві, залежно від етапу коли було встановлено відповідне порушення, можливе настання певних наслідків, а саме:

- повернення заяви (позовної заяви);
- передачу справи на розгляд на до іншого цивільного суду;
- скасування відповідного судового рішення у справі;
- продовження розгляду відповідної справи в суді до якого надійшла заява.

У судовій системі відбуваються реформи, зміни. Нові закони прийняті для покращення судової діяльності у здійсненні цивільного судочинства. Проте у новому законодавстві, попри враховані неточності чи подвійні тлумачення положень, існують статті, які можна тлумачити по різному. Зокрема, і у питаннях територіальної підсудності при розгляді справ Верховним Судом містяться суб'єктивні тлумачення закону створюючи правові колізії. На цьому наголошують науковці, аналізуючи рішення винесенні Верховним Судом.

Отже, питання територіальної юрисдикції (підсудності) потрібно глибоко вивчати науковцям, створюючи напрацювання пропозицій, щодо подолання неефективності законів у судовій практиці.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Конституція України від 28.06.1996 №254к/96-ВР. Дата оновлення: 01.01.2020 № 27-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254к/96-вр/conv#Text>
2. Цивільний процесуальний кодекс України від 18.03.2004 № 1618-IV. Дата оновлення: 06.04.2022 № v002p710-22. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1618-15#Text>
3. Про судоустрій і статус суддів Закон України від 02.06.2016 № 1402-VIII. Дато оновлення: 22.03.2022 №2128-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1402-19#Text>
4. О. Руденко, М. Баб'юк Правила інстанційної юрисдикції та наслідки їх порушення в цивільному судочинстві. Підприємництво, господарство і право. №5. 2021. 274 с. URL: http://www.pgpr-journal.kiev.ua/archive/2021/5/5_2021.pdf#page=5
5. Ю.І. Павлюк Вплив територіальної юрисдикції (підсудності) при реалізації права на звернення до суду за захистом у цивільному судочинстві України. Часопис цивілістики. Випуск 34. 2019. С. 57-60 URL: <http://chascyvil.onua.edu.ua/index.php/chc/article/view/173/61>
6. А.В. Коваленко Цивільний процес (Загальна частина). Навчальний посібник. Дніпро. Ліра ЛТД. 2017. 192 с. URL: <https://er.dduvs.in.ua/bitstream/123456789/511/1/Цив%20процес.pdf>
7. Про міжнародне приватне право Закон України від 23.06.2005 №2709-IV. Дата оновлення: 06.10.2021 №1630-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2709-15/conv#n340>
8. А.П. Задорожна Класифікація підсудності в цивільному процесі. Науковий вісник публічного та приватного права. Випуск 4. 2017. С. 36-45. URL: <http://www.nvppp.in.ua/vip/2017/4/9.pdf>

9. І. Ізарова Р. Ханік-Посполітак Цивільний процес України. Навчальний посібник. Київ. Дакор. 2019. 274 с. URL: https://www.researchgate.net/profile/Iryna-Izarova-2/publication/341878826_Civilnij_proces_Ukraini/links/5ed7bab9299bf1c67d351f09/Civilnij-proces-Ukraini.pdf
10. А.П. Задорожна Наслідки порушення правил підсудності цивільних справ. Науковий вісник публічного та приватного права. Випуск 2. 2017. С. 50-57. URL: <http://www.nvppp.in.ua/vip/2017/2/12.pdf>
11. Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод від 04.11.1950. Дата оновлення: 01.08.2021. № 14. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_004#Text
12. М. Шумило ПРАВОБІ ВИСНОВКИ КАСАЦІЙНОГО СУДУ: INTER PRAETERITUM ET FUTURUM. Підприємництво, господарство і право. №12. 2020. С. 47-54. URL: <http://pgp-journal.kiev.ua/archive/2020/12/9.pdf>
13. Постанова Великої Палати Верховного Суду від 01.04.2020 р., судова справа №520/13067/17. URL: <https://zakononline.com.ua/court-decisions/show/89251545>
14. Постанова Верховного Суду від 10.09.2021 р., судова справа № 761/33136/19. URL: <https://zakononline.com.ua/court-decisions/show/99555920>
15. Постанова Верховного Суду від 09.09.2020 р., судова справа № 757/53167/18-ц. URL: <https://verdictum.ligazakon.net/document/91554892>